

Кристо П. Доминковић

ПИЉЦИ И КРЖИНЕ

Успомене и рефлексije
из таоштва и интернације 1914–1917.

ЕДИЦИЈА
СРБИЈА 1914–1918

Уредник
Зоран Колунџија

Изворно издање
К. Р. Dominković PILJCI I KRŽINE: uspomene i refleksije iz
taoštva i internacije 1914–1917.
Dubrovnik, 1922.

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад, 2025.

Издавање *Едиције Србија 1914–1918* подржали су

Министарство културе и информисања Републике Србије

Град Нови Сад – Градска управа за културу

[Ставови аутора изнети у књизи, не изражавају ставове
органа који је доделио средства за суфинансирање]

КРИСТО П. ДОМИНКОВИЋ

ПИЉЦИ И КРЖИНЕ

УСПОМЕНЕ И РЕФЛЕКСИЈЕ
ИЗ ТАОШТВА И ИНТЕРНАЦИЈЕ 1914–1917.

ПРОМЕТЕЈ
НОВИ САД

РТС

РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЈА СРБИЈЕ
БЕОГРАД

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ

АРХИВ
ВОЈВОДИНЕ

K. P. DOMINKOVIĆ

PILJCI I KRŽINE

USPOMENE I REFLEKSIJE IZ TAOŠTVA I

—: INTERNACIJE 1914.-1917. —:

NAKLADOM PISCA.

ŠTAMPA SRPSKE ŠTAMPARIJE — DUBROVNIK.

1922.

Ови мемоари, или боље успомене и рефлексije, писане су под свјежим утицајем самих доживљаја, када је, с једне стране, буктио бијес на мучитеља а, с друге стране, спутавао страх испред тих мучитеља. Онако како сам их написао на прву руку, онако их и дајем на свијетло, јер увидјех да је овако боље него кад би их исправио онако како је *онда* у мени врело и буктило.

Прве четири главе, те глава *У ћелији јосџара Ива на Еквиноције*, написане су у шибенским тамницама, а остало у интернацији код куће, тако да је о Сви Свети 1917. године дјело било готово.

Иако су ме многи пријатељи молили да би ово дјело издао што прије, то не могах урадити с тога што су трошкови око издавања били за мене превелики. А сада, када ми се пружи-ла прилика да га прије донесем у подлисцима *Дубровника*, дошао сам до могућности да приредим ово издање.

К. П. Доминковић.

I ДИО

Пиљци и кржине.

*Робу, који љуби народ свој,
у њајњи му је вјесник васкрсења.*

Било је у први почетак већ осјетне јесени, под крај мјесеца септембра. Лежим у болници има већ неколико дана и лијечим се онако како су ми љекари одредили. Соба ми је издвојена, за самца, а на широком, једнокрилним вратима носи број 13. Срећа ме тако намјерила, да ме допадне баш та соба и са тим бројем. У ствари то није тако необично, али у времену када, уз разне болести, постоји и она заједничка – болест рата, тај број морао би да има неког значаја и не би смио да прође неопажен. Да ли је тај број за мене сретан или несретан знак, то никако нијесам могао да одгонетам иако сам доста пута, кад би ми пред очи искрснуо, настојао да о њем и не мислим, увјерен како је све једна лудорија што у народној празновјерици тај број игра неку, да кажем, видну улогу. Знам једино да ме је у тој соби и под тим бројем затекао први поход француског ратног бродовља, које се је тихо и мирно прошетало по грушком пристаништу, и да ме је ту снашао један моменат, који ме је натјерао да изнесем ове *ишљке и кржине*.

Једног дана пред сами сумрак, ненадано, готово издајнички, понесе сјевероисточњак. Са грушке цесте која води ис-

пред саме болнице, занесе у ковитлац грдну прашину, протјерујућ је међу куће крајем цесте и мијешајућ је са густим грањем зелена бора, витка чемпреса и питоме маслине. Високи, витки, густе чемпреси, јаки борови и питома маслина зањихаше се у свом деблу и под снагом јака ударца вјетра укочено и опором нагнуше врхове на једну страну, отимљућ се да се што прије исправе као да се отимљу од покуњености силом им наметнуте, и као да гледају час, кад ће што прије да се врате у став свога поноса, да усправно пут неба задру. Обамрло јесење жуто лишће трга се и одваја од своје гране, с које се до тада бранило, и, у дивљем лету, под силом ударца и заноса вјетра, премеће се неодређено по зраку, да негдје пане, осуши се, иструне и загњоји своју хранитељицу, земљу. Кроз густо грање и по чистини ваздуха, готово да оком не стигнеш, разноси вјетар разно сјемење које је затекло у дозрелици, па га забацује негдје тамо у брда, у урвине и просјеклине, гдје људска рука не допире. И ту га полаже на земљу да у њем, с прољећа, пробуди нови живот, да окити бујним зеленилом и мирисним цвијећем и оне кланце у којима се орлови легу. А са прољећа, кад из оног ситног сјеме на забукти нов живот, цвијетак ће се, при јутарњој роси и уз зорин поздрав, тихо да зањише и да благодари оној немилосној сили вјетра, што га је намјестила и оживила овдје далеко од немилосне људске ноге и окрутне руке.

У исти мах, док тај силни и страшни вјетар извршује једно добро и племенито дјело, можда тамо на морској пучини, ненадано као из потаје, трга без икаква обзира једра каквој сиромашној лађи. Узвитлао море, а јадни патник, кошчати морнар, упиње све своје силе, е да спаси себе и свој сиромашни брод. Покидана једра већ се мијешају по валовима са бијелом пјеном, а она их својом бјелином кô притајива. Истргани конопци махнито и без реда премећу се по зраку те на махове, витлајућ бијесно, ударају о јарбол, мијешају се са поцијепаним остацима једра, а кроза њих стоји страшни цијук вјетра и опомиње на смрт. Изморени морнар, кад га све

тјелесне силе оставе, прихваћа се још једине душевне снаге и пун поуздања и вјере клекне, чврсто се обавивши о већ расклимани јарбол, дигне уморну главу к небу, са натегом склапа измучене и патничке руке, те зове и призивље у помоћ Св. Николу поморца, завјетује се Госпи Милосрђа. Али вјетар безобзирно гони своју и не зауставља се на очајној молитви морнара. Са још већом снагом диже таласе морске, ломи и крши већ ослабљени брод а несретни морнар, без свијести, укочен, губи се и диже у пјени по валовима; раставља се душом са посљедњом мисли: што ће код куће његови без њега!

И ето – с једне стране живот, с друге смрт!

Није ли, можда, у томе тајна овога свијета, који свој опстанак издржава једино у непрестаној борби између живота и смрти, или, како се при површном суђењу каже, између добра и зла? Зар онај страшни цијук вјетра и његово завијање горе по зраку није нека силна, тајна али и истинита пјесма, која хоће да пјева тајну издржања свијета, казујућ, како је свијет једнак теразијама, које не смију да стално остану у превази било с које стране, већ морају да се уздрже у вјечној равнотежи између добра и зла, живота и смрти? Зар не чујете у његовом урликању искрену исповијест, како је преузео неко неминовно, нама непознато путовање, на ком мора истовремено да врши дужност творца добротвора и крвника убојице? Жури му се да доведе у равнотежу теразије свијета, да не би добро или зло у неповрат превагнуло на своју страну, јер тада – оде све, нестаде свијета.

Тамо, близу и далеко, води се страшни рат по широким равницама, по високим брдима; на љетној спарини и под зимским снијегом и ледом. Је ли та страшна кланица народа природан процес зао држање равнотеже теразија свијета? Вјетар страшно заурличе, као да је стигао баш са тих страна и прича ми, како на оној страшној кланици, гдје смрт немилосно коси, са сваком капљом крви пада и по једно зрно сјемена, које чека своје прољеће, да донесе нови живот, е да

тако не превагне ниједна страна теразија свијета. А вјетар не може да лаже.

У дугој, непрекидној пјесми, вјетар наставља своје причање а ја слушам и ћутим.

Вјетрова пјесма постајаше ми све слабија; очни ми капци осјетише умор, затворих очи – нестаде свега.

Тек, одједном, нађох се у рођеној кући, у својој обичној соби. Намјештај је онај исти ког сам оставио пред два мјесеца, кад нас је оно позатварало. Са мношћом завлада нека двоумица, јесам ли на слободи или не. Огледам се, а не видим бајунета; ствар колико необична толико и необјашњива. На који начин дођох до своје куће и собе, не знам, али осјећам да ми је ту пријатно. На једном спазих нешто што ме готово изненади. На мом писаћем столу стоји један велики ваз. На први поглед изгледао ми је да је из самог мозаика, ишаран разним цвијећем. Нека чудна угодност обузе ме проматрајући тај велики и лијепи ваз. Приступих ближе, узех га у руке и окрећем га са сваке стране. Гледам га, проматрам и уживам у његовој љепоти, кад ми се одједном учини као да у рукама држим нешто живо. Упиљим боље очи, а оно од сваког цвијета видим по једну људску главу, живу и како се креће. И јест, не варам се. Загледам боље, а оно, познам их. Између оних небројених глава видјех и познах многе. Та то су моји другови, које је иста бајунета као и мене, гонила, пратила и чувала:

– Здравом браћо и другови из тамнице!; омало што из свет грла не викнух, да ме од тога не задржа разноличност њихова држања, која им се опажала на лицима. Ко са неким страхом положим тај, колико лијепи толико чудни ваз, поново на писаћу сто. Загледах се у та разнолика лица, управ у њихово држање. Застајем све од једног до другог па их гледам, готово проучавам. – Видим једног са јаким ватреним оком, још ватреније природе, како ми сада личи више на самртни лик. Није се надао, као ни многи између њих, да ће га прилике времена намјестити овдје, у тамницу, па му је

тешко, грдно тешко. При дочеку обичне, природне смрти, можда би његово ватрено око било бистрије и живље него овдје, гдје су га на неизвјесност стрпале прилике времена. Други, са изразом индиферентизма, налази се у свом положају, сматрајућ га као неку ствар или догађај, без кога није могло да прође, као догађај часовит и пролазан. Трећи, у обичном животу иначе тих и повучен, гледа ме са изразом бијеса и видим како у њему све кипти. Четврти, као да цијелу ствар цијени за једну просту и недостојну комедију; весело гледа, пун притајене ироније, смије се у лицу ко да гледа нешто пред собом у неизвјесној даљини, што ће напокон све да умири, удовољи, развесели. Пети се снуждали. У очима им видим и читам неки неодређени и необјашњени страх, а свака и најобичнија ствар застрашује их, убија им дух, прави их ситне. Шести, опет, гледају на цијело друштво и на цио догађај са неке висине, пуни достојанства и самопоуздања, поштеђени од малодушности, и као да хоће свима да загрме: јесте ли ви људи или жене? Једни застрашени, други индиферентни, трећи бијесни, четврти пуни неодређене наде, пети утучени, шести охоли и тако редом, али ипак из свих разних изражаја као да видим и читам нешто одлучна и непопустљива, неку сталну и једину жељу: освета! – И у том замршеном клупку разних, скрајних осјећаја и расположења, провејава једна једина нит која их све једнако веже, на једну их коначну идеју води: к освети! И ја их укочено гледам, схваћам, одобравам, осуђујем, па неке чак и мрзим, али ме са свима ипак веже заједничка нит, која ме уза њих страшно стегла као нераздвојног друга: освета! Ту се у свом температу не разликујем од њих, као што се они не разликују од мене, ни сви међу собом. У томе смо другови, браћа.

И мој дивни ваз гледа мене кроз своје многобројне очи, а гледам и ја њега. Не слажемо се у свему, али се слажемо у једној заједничкој ствари. Гледамо се ниједи без ријечи, разумијемо се и слажемо у једној идеји: освета! Али одједном зањиха се дивни ваз, нагне се преко писаћег стола и

пане на под те се растави у гомилу *йиљака и кржина*. Стадох као окамењен и жалим ту разбијену гомилу. Али она не остаде читава. Главе се покренуше те, у мањим и већим групама, размиљеше се на све стране, а ненадано код сваке групе искрснуше по неколико бајунета, да их воде и чувају. Осјетих као да ме нешто гура, и ја се сагнух, желећи да брзо покупим пиљке и кржине, да понова саставим разбијени ваз, али они одмицаху некако хитро у непознатом правцу, не окрећућ главе, јер не смједоше пред строгом пажњом свијетлих бајунета.

Ја остадох сам. Ражали ме што изгубих ваз и што ми се разиђоше моји другови, пиљци и кржине, а да не знам куда, на коју страну. Окренем се око себе, хтједох прићи столу гдје је стајао ваз, али отворих очи, а оно лежим на свом кревету у болничкој соби број 13. У исти мах на вратима собе указа ми се војник, моја лична стража. Таман је отварао врата, а дошао је, по налогу, да ме обиђе и да својим властима пријави како ме је жива видио а да ме није нестало.

Војник, човјек постарији, који је код куће оставио жену са петоро дјеце, најстаријем једанаест година, знанац ми је и то од пред готово два мјесеца, јер ме, дан и ноћ, у одређене сатове чува са натакнутом бајунетом, те се непрестано чуди, зашто ме мора тако строго пазити, кад не изгледам никако рђав човјек; а још га више забуњује, да у неким, њему још необјашњивим и нејасним моментима, мора чак у мене и да пуца и то без милосрђа. И то га, како сам опазио, жестоко мучи. С једне стране његова, колико наивна толико и бистра душа, тјера га да са мношћем говори кô мало братскије, искреније, а с друге стране онај налог од његових старјешина – који су свакако паметнији од њега – да ме строго чува па чак у мене и да пуца, улијевао му је неко неповјерење, које је избијало из оног покуњеног погледа и неодређеног држања кад хоће са мношћем да говори.

– Добро јутро, јуначе! – поздравим га, кад га угледах како некако укочено стоји до самих врата.

– Добро јутро, господине! – одговори ми он готово са неким страхом и чуђењем, тупо се огледајућ по соби, као да броји намјештај а као да је ипак весео што ме је затекао.

Тако је стајао минут-два, гегајућ се с ноге на ногу, не гледајућ у мене, већ зурећи неодређено по соби. Отаре рукама низ бедру, закашље се, зањиха, те у некој двоумици да ли да остане или пође, готово у пола гласа рече: З богом! и окрене да пође. Полако отвори врата, али одмах побрза све хитрије излазећи као да о свом извршеном задатку просуђује: био сам, видио сам, *райортираћу*.

Пође војник, а ја окренем главу к прозору. И јутрос је вјетар њихао гранама јаких борова и нагињао врховима чемпреса, али некако тромо и нијемо као да се уморан враћао са свог тајинственог путовања, на ком је свршио своју тајну, али праведну дужност. Сјетих се разбијеног ваза, пред очи ми дођоше растргани пиљци и кржине, те осјетих поновно како сам и ја друг, како сам и ја један пиљак на кога неко пази. Предадох се мислима и одлучих да изнесем писано, моје пиљке и кржине, али никако нијесам могао да схватим сан дивног и разбијеног ваза.

Повијајућ се по јутарњем вјетру, налети у тај час један врабац и заклони се у завјетрину мог прозора. Наивна и мирна птичица нешто зацвркуће и поскочи неколико пута горе-доље по прозору те понова удари у цвркутање.

– Што је добра тичице? Носиш ли ми добре гласе? – као ћутке га питам.

Врабац некако разумно окрене главу и са лијеве и са десне стране, да ме боље види са оба два ока и одлети цвркућући:

– Драги пријатељу! Теби је нејасан онај ваз који се распао у пиљке и кржине. Не мучи се да га опет саставиш. Та ви сте сви само пиљци и кржине, на удару свакој олуји, да вас по својој вољи на разне стране размеће. Вас, сада, свака и посљедња нога са особитом насладом гура, газе, дробе и ужива у вашем ситном звуку, јер у њему осјећа и чује да вас боли, да вам је тешко, па се весели овом часу, што им је тако згод-

но дошао. Али, не бојте се ви пиљци и кржине. Како су вас досадашње олује разбацивале и разносиле на све стране, под свачије ноге, тако ће и садашња страшна олуја да вас у свом разметању покупи и сједини, и да од вас поново састави дивни ваз, ког ће намјестити на сигурно мјесто, да од њега неће више никада бити – пиљци и кржине.

Прве, ненадане вијести.

На 25. јула 1914, уочи католичке Св. Ане, могло се је добро опазити да међу грађанима дубровачким влада нека врста неповјерења, које је више било налик страху. Застајкивање пријатеља и познаника готово на сваком кораку, оно кратко задржавање, неко нагло и тихо причање, управо повјерљиво шапутање, при којем се обазиреш да те ко други не чује, па оно чудно растајање у којем се могло лијепо опазити како је испремијешано: изненађење, чуђење, забринутост и страх, а све ово заглављено са забринутим питањем: а што сада?... издавало је да кроз масу нагло промиче једна ненадана, необична и врло крупна вијест, која у себи крије исто толико важности, колико, с друге стране, захтијева и повјерења прије него се прокаже. С тога је и схватљиво оно необично и кратко сусретање и застајкивање путем, као што се ситни мрави сусрећу на свом путу, па све застајкују и нешто шапне један другоме, те се журе напријед без обзирања.

Оваково мравље сусретање почело је овог дана одмах послије подне. Иако није доба када је свијет на улици, већ готово свак је код своје куће, опет се је ова необична вијест, уза сву обазриву повјерљивост, нагло ширила, да на сваком мјесту и у свакој кући остави свој нарочити упечаток.

За некога, коме се мили да у неким приликама проматра па и проучава људе и друштво, данас му се је дала врло zgodна прилика. Ова, нама још непозната, необична и у неку руку страшна вијест, сличила је некој чудној, магијској и невидљивој сјенки, која је несметано иако некако потајице

лутала тамо и амо и, преко кога би прешла, свак ју је осјетио на свој начин и свакога је продрмала, опет на свој начин. Без извјесног трага није се никуда макла. Тај траг врло се јасно одражавао: у страху, плашљивом изненађењу, сумњи, забринутости, нади, здвојности, неизвјесности, нерасположењу, неодлучности, сметености и сличним расположењима, које проузрокује једна нагла и ненадана вијест, а која се тиче не само појединца, већ свакога, цијелога друштва.

Као кад на широком и богатом пландишту нешто ненадано преплаши мирна стада, а она се за час слију на хрпе, те су им све главе сабране једна уз другу а гласа од себе не пуштају, тако ми је вечерас изгледало, кад у први мрак стигох пред кафану и угледах пуне столове, око којих густо посједаше гости, све некако у хрпе, а главе им се готово додирају да боље чује један другога, а да њих нико не чује. Не говори се, већ се шапуће и то ко у неком страху. Било је тако неколико груписаних столова, а сваки је од њих давао оку друкчију слику, али се је видјело да их једна те иста ствар држи у посве једнаком расположењу, у којем влада скрајња обазривост и повјерење. У свакој групи видиш како су се готово сви подлактили на сто, те им глава, као под неком необјашњивом али осјетљивом тежином почива у шаки десне или лијеве руке, или се је тромо увалила у обје шаке скупљене под браду. Ако један почне да тихо нешто прича, обазријевши се прије око себе, као нека невидљива сила да их гура страга у леђа, тако се друштво око стола зањиха са главама напријед, неки онако подлакћени а понеки спусте руке чак испод стола, да им глава може слободније у средину. Тада, сваки час, или онај што прича, или неко из друштва, као нечим опоменут, издигне главу изнад свих; хитро, у трен ока, прегледа околину стола, да ли ко неповјерљив не прислушкује, те се поновно враћа у свој стари положај. Понекад тај њихов разговор створи међу њима и више разних мишљења, која се и издалека могу одмах разумјети по томе, што многа помете руке испод наслоњене главе и удру у

неко размахивање; главе им не стоје онако непомично, већ се премијештају ко да их се нечим чарка, док на сврху од шапутања не искочи изненадно која гласна ријеч, и она их замукне, те сви за час изгледају као окамењени; а тек по неки, правећ се као невјешт, некако тихо окреће главу, а она му се једнолико окреће на врату као чекрк при лаком, једноликом вјетру. И ако овога боље погледаш у лице, лако ћеш на њему опазити израз и неког страха и неке љутње; страха, да их ко неповјерљив није чуо; љутње, што се неки не могу да свладају у свом темпераменту, а да у овако тешким приликама не говоре гласно. И тако то иде редом, час тише, час узбуђеније. Али кад се намјери неко у друштву, чија се појаче уважајује, па кад он почне да разлаже и даје своје мишљење, тек онда је моћи видјети како главе друштва око стола стоје као укопане, а једва који да се сјети, онако преко ока, да часом погледа, да ли несметано разговарају. Причање овакове личности и његово мнијење, важи тада од прилике као мнијење којег озбиљног и свјетског листа. Није потребно да баш на сврху буде потпуно онако како он каже, али за онај час, а понекада и за дуље вријеме, то је мнијење најкомпетентније и оно је као главна подлога даљим комбинацијама. У великим питањима, која се односе на цијело друштво, на свакога, треба рачунати са два врло јака психолошка утјецаја, нарочито у почетку, када то питање настане, а поготово ако дође неочекивано, а уз то и од јаког значаја. У таквом моменту маса, дакле цијело друштво, загрне се са једним заједничким покривом, који се обиљежава у оној заједничкој неизвјесности и у неком несхватљивом и готово досадном страху. С друге стране, таква питања погађају, без изузетка, и индивидуално. Свак налази нешто свог личног што види, пречесто и проти својој вољи, да је неминовно везано са тим питањем, које је у ствари, управ и велики догађај. Ово су два неминовна трага сваког великог догађаја, који настаје на рачун цијелог друштва; један је општи, други индивидуални, лични. И један и други траг доста је јак, те тако утичу на

нерве, да се и маса и појединац налазе у некој чудној врсти болести, које се гледа отрести или је барем у неку руку ублажити са неком врсти варања. Тај лијек варања тражи једино у вијестима и у разложењима, и то у оним и онаквим каква би сами зажељели да су, и, ако случајно такове вијести допру до нас, вјерује им се, па оне изгледале и немогућне, а вјерујемо им с тога, што тим вјеровањем варамо себе, налазимо лијек нашој узнемиреној души. С тога је разумљиво што се у оваковим приликама једна важнија и упућенија личност слуша са нарочитим интересом, јер тада свак ишчекује једно мишљење, па чак и једну ријеч која би имала мало снаге да ублажи тешко расположење. С те је стране врло интересно колико причање и разложење једнога, толико слушање осталих. Јер ено, оно угнуто и по изгледу готово мртво друштво око стола, одједном се тихо зањиха. Главе се лако, једнолико и помало ко одалечују из средине стола, а животи се помало комодније намјештају у столице и настаје потпуни мук који прелази у неко разнолико размишљање.

То је, сигурно, онај *уважени* свршио да разлаже, а друштво се, свак на свој начин, предало размишљању на основу онога што је чуло. Само што их видиш, како су се некако лијено намјестили у столице, поглед им је неодређен, ударају прстима по столу, сваки час нервозно измјењују држање ноге преко ноге, а још нервозније намјештају се у столици. У цијелом овом држању, које је готово подједнако код сваког стола, и невјешто око може врло лако опазити да ту није без неке.

Читаву ову слику ја сам те вечери уочио и разумио кад сам се приближивао кафани, да ту, по обичају, сједнем и неко вријеме постојим на вечерњој охладици. Угледам брзо сто мог обичног друштва пријатеља, а многи од њих са великим интересом и са доста упућености и разумијевања прате свјетске догађаје, учесници су у домаћој политици, а понеки од њих, иако под псевдонимом, понекад напишу и по који лијепи политички чланак, те се богме догађа да га и

друге новине прештампају, а многи од читаоца, колико год им се чланак свиди, још би радији да на који начин могу да дознаду за аутора који се крије под кривим именом. То је иначе једна врста болести читалачке публике, која често код једног интересантног и доброг чланка осјећа више интереса да зна ко пише неголи што пише.

Случајно, ето, судбина је и мене уврстила у новинаре. Имао сам времена и прилика да искусим да су за новинаре у друштву најдосаднија времена кад је у политичком свијету какав грдни метеж, а у исто вријеме су им та иста времена најблагодарнија, јер дају за рад тако обилна материјала, да не треба баш много разбијати главу што ћеш у наредном броју својим читаоцима да донесеш. Али друштво!... Ух, али је оно тада досадно, нарочито кад се с киме сусреташ. Тако сретам познанике, а они мени не поздрављају, већ одмах саспу: што је нова? има ли што у страним листовима? је си ли примио какав телеграм? какве су вијести?... и томе слично. Тако је готово на сваком кораку. Чешће, већ из далека, опази ме познаник и, ето га, даје ми знакове извијајућ и рукама и главом, а у тим знаковима видим сложена сва она обична питања, која се могу слити у само једно: што је ново?, причај! Један новинар, нарочито један уредник, пред тим досадним друштвом, имао би на неки начин да дозна за новости и прије него се оне догоде, јер је друштво врло нестрпљиво, а нарочито у почетку каквих јачих догађаја, кад су они обично највише замршени и неразумљиви.

Али тек кад настану она друга питања, која понекада на тјерују и на смијех и на љутњу. Ето нико, ама баш нико, није задовољан са „извјештајем“ ког је од мене извукао, па онда удре у друга питања: молим те, што ће од свега овога бити? мислите ли да ће доћи до озбиљних посљедица? шта цијените, како ће на сврху испасти и да ли ће дуго трајати?...И сва ова и овакова питања упућена су обично неким држањем и нагласком у коме се опажа да има исто толико нестрпљиве радозналости колико и оне вјере, која је позна-

та код старих народа, када су ишли к пророчиштима, да им унапријед судбину кажу. Овакова питања коликогод су ми разумљива, толико су и апсурдна, а када те још спопану на сваком кораку камогод се макнеш, постану тако досадна, да просто љуте. Тако барем на мене утичу.

Док сам стигао до кафане, зауставише ме путем сваког часа, а у ушима ми је одјекивао увијек исти и једнаки рефрен обичних питања. Већ сам почео да смишљам какву врст обране проти оваковим нападајима. Лако је, да је то само данас, али долази и сутра и прекосутра и тако напријед, ко зна до када! Ко ће да одоли свим оним питањима која су често колико разумљива толико и бесмислена!

Пријатељи и знанци мог свакидањег стола угледаше ме већ из даљега да долазим. То сам опазио већ по некој њиховој узврпољености и намјештању столица, сигурно да буде једна слободна, е да тако имам одмах, нетом стигнем, готово мјесто. Та изванредна врста њихове предусретљивости, иначе ријетка, али ми добро позната још за вријеме балканског рата, навијештала ми је да ће сада да навале питања. Право да речем, у том моме друштву, иако се понављају она иста питања, која путем досадно дјелују, опет осјећам уживање, јер се са обичних питања брзо прелази на дискусију, а чује се често и по која паметна.

– Ооохо! – гласно ће ми један између њих намјештајући приправљену столицу. – Да чујемо што говори штампа!

– Што је ново? – одговорим кратко, правећ се невјешт свему, да у исто вријеме добијем мало времена за неку врст рекогносцирања положаја, бива, како сам окружен и да ли је згодно ту да разговарам.

– *Kaperi!* – пресијече одмах други. – Каква ти је ово штампа! Мјеште да нас информише, он још пита нас што је ново?

– Да, да! – прихвати опет први. – Ево сједи и приповиди нам штогод.

Са захвалношћу прихватим столицу и сједнем.

– Дакле – почнем одмах иза како сам једним погледом поново све заокружио – оно што знате, или управ што сте

сви чули, толико вам знам и ја. Свакако истина је, да је аустријски посланик у Београду предао српској влади ултиматум, и да је дат доста кратак рок за одговор; сутра већ истиче, а чуо сам да би рок одговору имао бити најдаље још и вечерас...

– То све на страну! – пресијече ме шапућући један, ухватавши ме за руку и гурнувши главу јаче прама средини стола, да га и други чују. – Ултиматума је и до сада било, па опет, на сврху, није било ништа. Него, реци ти нама, је ли данашњи ултиматум само једна обична политичка заврзлама, да се с њоме изведе нека врст пресије и да се подигне углед, или је то она потребна форма без које се, прама данашњим некаквим правилима, не навијешта рат прије него се та форма изврши. Укратко, хоће ли бити рата, или је само „troppo fumo, poco arrosto“? (Доста дима а мало печенице.)

– На то питање дати категоричан одговор, – почнем ја – било би од мене и сувише смионо. Једино могу да речем оно што мислим и колико ја могу да просудим...

– Да, да! – пресијече ме опет један. – Хтјели бисмо само знати и чути твоје мнијење, јер смо до сада ми о томе разговарали.

– Бог убио и кад сам неки новинар!, помислим у себи, и опет се обазрем добро око себе, јер ми се све некако чинило да се око нас врте нека лица, која ми се баш не свиђају. – Хајде, промислим, да им дадем своје „новинарско мнијење“.

Скупим руке међу кољена, нагнем се добро прама средини стола, а и остало друштво једнако се угнуло да чује и слуша.

– Бит ће рата, или, неће бити рата; то се не може у данашњим замршеним приликама тако лако осјећи. О томе се може доћи до једног одлучног, али још никако потпуно тачног мишљења, па чак и увјерења, кад се најприје испита који су разлози, који у неку руку диктирају рат, а који су опет те казују на могућност мирног рјешења једног конфликта. Свакако јачи разлози доводе до одлучнијег и мишљења и